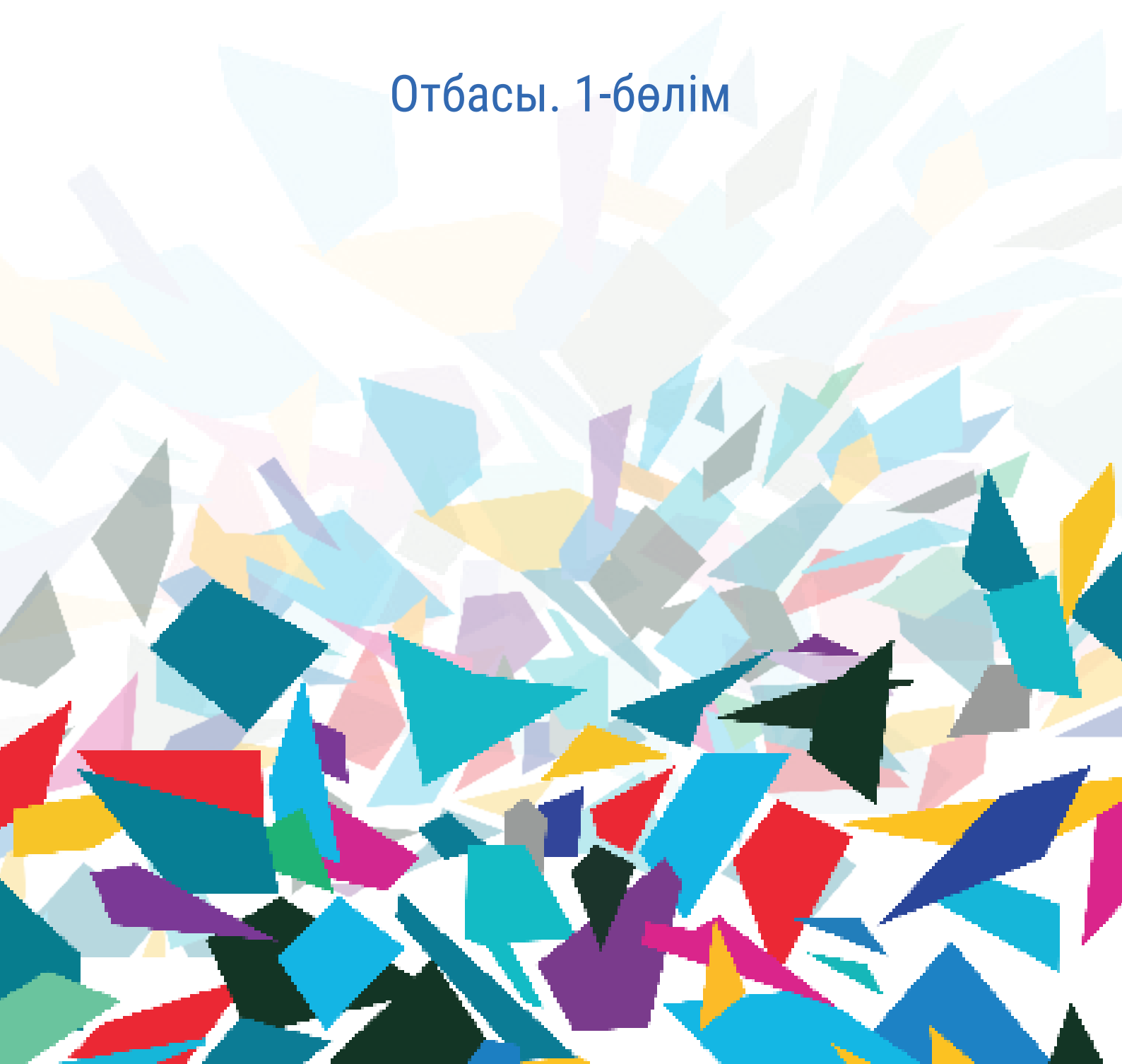

ӘЛЕУМЕТТАНУ НЕГІЗДЕРІ

Отбасы. 1-бөлім

Дәрістің мақсаты: әлемдегі мұқтаж отбасылардың негізгі әлеуметтік қажеттіліктерін, дүниежүзінде кездесетін отбасы және неке түрлерін қарастыру; отбасындағы және ауқымды экономикалық жүйедегі өзгерістердің балалық шаққа, ересек өмірге өтер кезеңге әсерін талдау.

Негізгі терминдер: отбасы, неке, әулет, нуклеар отбасы, аралас отбасы, толыққанды емес отбасы, моногамия, полигамия.

Неке және отбасы

Неке және отбасы – қоғамдағы ең негізгі ұжымдар. Бұл ұжымдар қоғам атаулыда ортақ қажеттіліктерге, мысалы, жыныстық мінез-құлықты реттеуге, көбеюге, балаларды күтуге және әлеуметтендіруге жауап береді.

Отбасы түрлеріне кеңейтілген отбасы, нуклеар отбасы және аралас отбасы жатады.

Ажырасудың жиілеуі және жұмыс күшінде әйелдер үлесінің артуы, балалық шақтың әлеуметтік құрылымына күрделі өзгерістер әкелді. Қазіргі қоғамда көптеген балалар күндізгі балабақшаға барады немесе жалғызбасты әкесімен не анасымен бірге өмір сүреді.

Отбасы өмірі

Ересек өмірге өту кезеңі қазір ұзарып кетті. Өйткені бүгінгі жастар ұзағырақ оқиды, жай үйленеді және жұмысты да ұзақ іздейді. Жұбайын таңдау махаббатқа байланысты, сондай-ақ, ұқсастық, гомогамия және ортақ құндылықтар да әсер етеді. Қазіргі таңда аралас некелер әсіресе жоғары білімді адамдар арасында кең тараған.

Балалары кешірек бөлек шығатындықтан және экономикалық себептерге байланысты қайта оралатындықтан орта жастағы ерлі-зайыптылардың үйлері бос қалмайтын болды. Сонымен қатар, орта жастағылар ата-аналарын өз қолдарына алады немесе бала-шағасымен туған үйіне қайтадан көшіп барады. Әйелдердің жұмысбасты болуы, отбасындағы рөлдердің күрделі өзгерісіне алып келді.

Қазіргі кезде әйелдердің басым бөлігі ерлі-зайыптылар үй шаруасын бөлісе атқаруы керек деп санағанымен, үштен екі бөлігі әлі де әйелдердің мойнында. Әкелердің бала бағуда үлесі артқанымен, олар күнделікті күйбең тірлікке жауапкершіліктен гөрі уақытты, негізінен, ойнаумен өткізеді.

Отбасы – қаны бір болу немесе некеге тұру, бала асырап алу, неке тектес міндеттемелер арқылы байланысатын адамдар тобы.

Неке – екі адамның ресми, әлеуметтік немесе заңды түрде мойындаған одағы.

Әулет – ерлі-зайыптылар мен олардың балалары өзге туыстарымен, яғни ердің не әйелдің ата-анасымен немесе бауырларымен бірге өмір сүретін отбасы.

Нуклеар отбасы – ата-анасы мен балалары өзге туыстардан бөлек үйде тұратын, тәуелсіз отбасы.

Аралас отбасы – ерлі-зайыптылардың бірінің немесе екеуінің де алдыңғы некесінен баласы бар отбасы.

Толыққанды емес отбасы – балалары бірнеше үйдің арасында өмір сүретін отбасы.

Моногамия – тек бір әйел мен бір күйеу болатын неке.

Полигамия – ерлі-зайыптылардың бір уақытта бірнеше жұбайы болуы мүмкін неке.

Дербес жұмыстарға арналған тапсырмалар

1. Отбасының рөлі мен маңыздылығының адам өмірінің әртүрлі кезеңінде өзгеруін қарастырыңыз және талдаңыз.

2. Отбасының ғасырлар бойы қалай өзгергендігін, сонымен қатар, әртүрлі қоғамдардағы отбасының әртүрлі формаларының қызмет етуін талқылап, түсіндіріңіз.

Бақылау және талқылау сұрақтары

1. Нуклеар отбасылар қандай функция атқарады? Нуклеар отбасылардың негізгі дисфункциялары қандай? Кеңейтілген және аралас отбасылардың ерекшеліктері неде?
2. Өзіңіздің (немесе маңайыңыздағы біреудің) жұбайын таңдау барысын талдаңыз. Ұқсастық, гомогамия, эндогамия және сырт келбеттің қаншалықты әсері болған не болмағанын көрсетіңіз. Ата-аналардың рөлі қандай болды?

Қосымша әдебиет және ақпарат көздері

1. Ритцер Дж., Степницки Дж., Әлеуметтану теориясы. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2018. – 856 бет.
2. Бринкерхоф Д., Уэйтс Р., Ортега С., Әлеуметтану негіздері. 9-басылым. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. – 464 б.
3. Мертон Р., Социальная теория и социальная структура. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 873 с.
4. Смелзер Н., Социология. – М.: Феникс, 1994. – 688 с.
5. Hochschild A.R., Machung A., The Second Shift: Working Families and the Revolution at Home. – New York, N.Y.: Penguin Books, 2012. – 321 p.